

УДК 911.375.5

В. В. МІРОШНИЧЕНКО

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МЕЗОСКЛАДОВІ КУЛЬТУРНИХ ЛАНДШАФТІВ УРБОГЕОСИСТЕМ (на прикладі міських дитячих майданчиків)

Дано визначення дитячих майданчиків як мезоскладової культурних ландшафтів урбогеосистем. Виокремлено характерні риси та вдосконалена їх класифікація, наведено приклади і обрахована кількість дитячих майданчиків по Харкову. Надано визначення поняття улаштований дитячий культурний ландшафт. Наголошується на необхідності правового закріплення поняття дитячий майданчик.

Ключові слова: культурний ландшафт, дитячий майданчик, правостановлюючі акти, урбогеосистема

Miroshnichenko V. Meso COMPONENTS URBOGEOSYSTEM CULTURAL LANDSCAPE (for example, urban playgrounds)

Determination of child's grounds as to the mesosconstituent of cultural landscapes of urbogeosystems is given in the article. The personal touches are distinguished and their classification is improved, examples are made and the amount of child's grounds is shortchanged on Kharkov. Determination of concept is given equipped child's cultural landscape. The necessity of the legal fixing of concept is marked child's ground.

Keywords: cultural landscape, child's ground, legislative acts, urbogeosystem

Мирошніченко В. В. МЕЗОСОСТАВЛЯЮЩИЕ КУЛЬТУРНЫХ ЛАНДШАФТОВ УРБОГЕОСИСТЕМ (на примере городских детских площадок)

дано определение детских площадок как мезосоставляющей культурных ландшафтов урбогеосистем. Выделены характерные черты и усовершенствована их классификация, приведены примеры и обчислено количество детских площадок по Харькову. Предоставлено определение понятия обустроенный детский культурный ландшафт. Отмечается необходимость правового закрепления понятия детская площадка.

Ключевые слова: культурный ландшафт, детская площадка, правоустанавливающие акты, урбогеосистема

Постанова проблеми. Культурний ландшафт виникає в результаті взаємодії всіх трьох складових урбогеосистем (технічно-інженерної, соціально-економічної та природних ландшафтів) [2]. До категорії власне культурних ландшафтів ведносено «чітко визначений, свідомо задуманий та створений людиною ландшафт, що найлегше піддається ототожненню, включаючи ландшафти садів та парків, створених з естетичних міркувань» [5]. Як один з багатьох варіантів у м. Харкові цю категорію свідомоутворених ландшафтів представляють численні сади, парки та сквери урбогеосистеми м. Харкова (понад 30 парків та 6 скверів). У більшості випадків вони представлені складними (комплексними) культурними ландшафтами – за кордоном це, наприклад, Діснейленди, у Харкові – Парк Шевченка [2]. Парки та сквери не є однорідною структурою культурних ландшафтів урбогеосистем, у їх складі можливо виокремити багато підструктур та частин, зокрема й дитячі майданчики. Їх можна розглядати як складові культурних ланд-

шафтів урбогеосистем, які водночас є самостійним більш дрібним видом культурних ландшафтів.

Нажаль, значущість дитячих майданчиків оминула увагу наукових пошуків географів, ландшафтознавців та педагогів, а можливо, у вітчизняній науковій географічній, ландшафтознавчій літературі, а також у публікаціях, присвячених дослідженням урбогеосистем та відеоєкології, питання «дитячий майданчик» практично не висвітлено зовсім. Немає наукового географічного обґрунтування, не розглянуто можливий вплив біотичних та абіотичних факторів на функціонування цих складових урбогеосистем.

Слід зауважити, що дитячий майданчик – це не лише місце реалізації фізичних потреб дитини, це ще і місце духовного і інтелектуального контакту з навколишнім середовищем, де через ігри відбувається процес пізнання навколишнього світу.

Мета досліджень. Обґрунтувати виділення мезоскладових культурних ландшафтів та необхідність виокремлення поняття «дитячий майданчик» у географічному та правовому аспектах.

Стан вивчення питання. Поняття «культурний ландшафт» у розумінні антропогенного ландшафту, що служить задоволенню естетичних і культурних потреб людини досить нове, тому спроб виділити його складові у спеціальній літературі не висвітлено. Так, Л. М. Кирилюк та В. Є. Рябой визначають сферу дозвілля складовою частиною культурних ландшафтів взагалі, С. М. Жовнір включає культурно-оздоровчі території в систему культурних ландшафтів [1], але немає жодного виділення і визначення поняття «дитячий майданчик» як одиниці культурного ландшафту та наукового їх обґрунтування.

У зарубіжній літературі вивченню дитячих майданчиків приділяється неабияка увага. Для них існує національна програма розвитку [7]. У науковій літературі для них запропоновано новий термін за аналогією з ландшафтами – Playscape, розглядаються

ландшафтоутворюючі принципи. Саме дитячим майданчикам надається пріоритет у вихованні малюків та підлітків[6].

У загальному розумінні, дитячий майданчик – місце, призначене для гри дітей, переважно дошкільного віку. Ігрові майданчики з'явилися в Німеччині. Вони були створені як організовані учбові майданчики для навчання дітей належному способу спортивних ігор. Для їх розташування обиралися найсприятливіші ландшафтні умови: добре освітлені вирівняні ділянки, всередині забудови. З часом, організовані на кращих ділянках просторові ігрові зони, були започатковані в інших країнах світу, і стали звичайним явищем [6].

Вже на початку XIX сторіччя їх виокремлюють у просторі, і вони стали предметами зображень і досліджень, про що свідчить рис. 1.

Рис. 1 – Жак-Лоран Агас «Дитячий майданчик», 1830 р.

Слід зауважити, що в українському національному законодавстві дитячий майданчик не виокремлюється, а також не застосовується як теоретична дефініція у категоріальному апараті географії, ландшафтознавства, науки про культурні ландшафти. Наприклад, в «Правилах благоустрою території міста Харкова» цей термін вживається лише двічі й зовсім в неналежному для об'єкту такого значення місці. Так в [4, пункт 5.3.2] зазначено: «Обов'язковими елементами зовнішнього благоустрою прибудинкової території

багатоквартирного житлового будинку є засоби та обладнання зовнішнього освітлення, лавки та урни, які розміщують перед входом до будинку, внутрішньоквартальні проїзди з місцями паркування автотранспорту мешканців будинку, тротуари, газони, квітники, зелені зони, *дитячі майданчики* (курсив М. В.), місця вигулу домашніх тварин». Дитячі майданчики розглядаються лише як елемент благоустрою, розміщення та облаштування, причому неважливий. Ніяких науково-теоретичних підходів не спостерігається.

Результати досліджень. Розглядаючи культурні ландшафти у межах урбогеосистем, була зроблена спроба їх систематизації за ієрархічними рівнями. Представлено їх поділ на макро-, мезо- та мікроскладові.

Дитячий майданчик – територія, на якій розташовані елементи дитячого вуличного ігрового устаткування з метою організації змістовного дозвілля. Ігрове устаткування, у свою чергу, є набором конструктивних споруд, сприяючих фізичному і розумовому розвитку, чинячи при цьому сприятливу дію на соціальну адаптацію дитини. Залежно від змісту дитячі майданчики діляться на:

- дитячий майданчик для конкретної вікової групи (від 3-х до 6-ти років, або від 7-ми до 12-ти років);
- універсальний дитячий майданчик, що включає модулі для різного віку.

В населеному пункті майданчики повинні бути захищені від проїзних часин, доріг, місць скупчення людей та тварин. Оптимальною є інтеграція дитячого майданчика в парк або сквер. У цьому випадку майданчики є мезоскладовою частиною власне культурного ландшафту, яким і є парк. В усіх крупних парках м. Харкова (наприклад, Сад ім. Т. Г. Шевченка, ЦПКіВ ім. Максима Горького) наявні ці об'єкти.

Також в Україні, загалом, та в Харкові, зокрема, зазвичай, у дворі кожного багатоквартирного будинку влаштовуються дитячі майданчики того або іншого наповнення, або виникають самоутворені місця дитячого перебування без жодного устаткування. Тут майданчики виступають самостійним видом культурних ландшафтів урбогеосистеми. Однак тут можуть виникати проблеми.

Усі елементи дитячого майданчика повинні відповідати віку, росту, вазі і фізичним можливостям дитини. Краще за все влаштовувати дитячий майданчик відповідно до вимог безпеки для ігрових елементів, таких як безпеку матеріалів максимальна висота вільного падіння, зони безпеки [3].

За даними National Program for Playground Safety (2011) 51% травм припадає на устаткування майданчиків для ігор; 19 % – на технічні засоби майданчиків; 20 % не реєструється; 1 % – інші травми.

Із інцидентів 67 % пов'язані з падіннями або відмовою устаткування; 8% припадають на оточуючі фактори, але не пов'язані з уста-

ткуванням дитячих майданчиків; 7 % – зіткнення з іншими дітьми або устаткуванням; 7 % – протиправні дії; 11 % – інші.

Найбільшу кількість травм викликає наступне устаткування: висотні гірки – 23 %; качелі – 22 %; слизькі гірки – 17 %; накладні драбинив 9 % [7].

В ході дослідження автор виявив, що на території міста Харкова знаходиться близько 700 *стаціонарних дитячих майданчиків*, загальною площею біля 4 га. Амплітуда коливань площі даних об'єктів – від 200 кв. м (20 м x 10 м) до 1700 кв. м. Що дає нам змогу говорити саме про *мезоскладову культурних ландшафтів*. Завважте, що за сучасної кількості дитячих майданчиків на кожного маленького мешканця Харкова припадає менше 2 квадратних метрів благоустроєної культурної території. Інтернет- та телезалежність підлітків зростає також тому, що нікуди від них втекти.

Саме тому виникає попит на *пересувні дитячі майданчики*. Це тимчасові літні споруди, найчастіше лише з надувного замку, де діти тренують вестибулярний апарат. Таке наповнення далеко не в повній мірі відповідає потребам дітей. Також у дозвільних службах міста немає спеціалістів, використовуючих геоecологічний підхід, які б могли професійно обґрунтувати надання дозволів чи відмов на розміщення цих об'єктів. Найпоширеніше місце розташування – зелені смуги вздовж проїжджих частин або вітроне захищені майданчики між багатоповерховими будинками, – тут попит найбільший, а отже й виручка. Такий підхід є неприпустимим при вирішенні питання розміщення даних об'єктів.

Щоб дитина різнобічно розвивалася на планованому дитячому майданчику, необхідно передбачити компоновку й наповнення різними елементами ландшафту в мініатюрі, такими як декоративний город (грядки), посадки декоративних рослин, спортивний комплекс, місце для відпочинку (і, навіть, чаювання), пісочниця, джерело води, місце зберігання інвентаря, бігові і прогулочні доріжки та ін. Вибір елементів залежить від віку дитини, напряму розвитку і можливостей тематичного облаштування.

Поширеними елементами дитячого майданчика є: барабан, грибок, гойдалки, павучок, пісочниця, шведська стінка, смуга перешкод, дитячі гірки.

На рис. 2 зображено оптимальні, на думку автора, елементи устрою урбаністичного мезоландшафту, тобто міського дитячого

майданчика. Доречі, можливо також сконструювати й наповнити відповідним обладнанням майданчики для підлітків.

Рис. 2 – Пізнавально-розвиваючо-розважальний сучасний дитячий майданчик як мезоелемент культурного ландшафту урбогеосистем

Спираючись на «Робочі провідні настанови...» (1992), які наголошують, що «культурні ландшафти – це культурні здобутки, що репрезентують спільні творіння людини та природи ... Вони ілюструють еволюцію людської спільноти та її облаштування впродовж часу під впливом матеріальних обмежень та/або сприятливих можливостей, обумовлених природним середовищем та послідовними соціальними, економічними і культурними чинниками, як зовнішніми, так і внутрішніми» [5], автор пропонує своє визначення дитячих майданчиків. *Дитячий майданчик – це створений спеціально антропогенний мезоландшафт, що служить задоволенню естетичних і культурних потреб людини. У данному випадку «маленької» людини. А отже, є одним з видів культурного ландшафту – мезокультурний, зважаючи на розміри даного типу ландшафтів.*

Лише з правовим закріпленням понять «культурний ландшафт» (про що наголошено в [2]) та «дитячі майданчики», останні в наших містах можуть стати чимось великим – *улаштованими дитячими культурними ландшафтами* для гармонійного різнобічного розвитку дітей і пізнання ними навколишнього світу з його кращої сторони. Дитячі культурні ландшафти дають можливість дітям

грати в майже натуральному середовищі — вони являють собою гібрид пізнавально-розвиваючо-розважальних атракціонів з максимально можливим виконанням з природних матеріалів та місцевої рослинності і творчо підібраними формами рельєфу. Все це створює комплекс взаємодії природних об'єктів навколишнього середовища придатний для гри та виховання дітей, здатний розповісти їм про дива та складнощі природного світу.

Саме таку дефініцію – «улаштований дитячий культурний ландшафт» – запропоновано для місць з оптимальним набором пізнавально-розвиваючо-розважальних елементів. Нажаль, у Харкові такі місця існують в одичній кількості у внутрішніх дворах елітних забудов, наприклад, Слобідська садиба.

За станом більшості громадських дитячих майданчиків у нашому місті можна судити (припустити) про те, який розвиток можуть отримати діти, граючи на цих майданчиках. На рис. 3 наведено навіть не найгірший приклад турботи про благоустрій дозвілля малюків: велика площа (втричі більша середньої по Харкову), нові атракціони у достатній кількості і відвал ґрунту на додачу. Сумнівно, що такий майданчик робить приємним перебування на ньому дітей та дорослих. У будь-якому разі культурним цей мезоландшафт назвати неможливо.

Рис. 3 – «Пісочниця» на дитячому майданчику по проспекту Гагарина, 167

Турботу про утримання в належному стані та благоустрій прибудинкової території багатоквартирного житлового будинку, належних до нього будівель, споруд (і дитячих майданчиків, відповідно) офіційно покладено на балансоутримувача цього будинку або підприємство, установу, організацію, з якими балансоутримувачем укладено відповідний договір на утримання та благоустрій прибудинкової території. Таким чином, громадяни, громадські організації та державні органи законодавчо відмежовані від необхідності приділяти увагу появі, розвитку та збереженню необхідної кількості та якості цих найважливіших, з точки зору виховання та фізичного, духовного та інтелектуального здоров'я нації, об'єктів. Отже 0,15 % території Харкова не має чітких меж, офіційного статусу та господаря. А раз немає чітких меж ділянок, що охороняються законом, то їх територія поволі перетворюється на парковочні місця або загарбується під гаражні самострої. Охороняє їх цілісність та недоторканість лише стихійне громадське обурення.

Залишається сподіватися що муніципальна влада, яка в силах вирішити питання про масштабну перебудову громадських дитячих майданчиків, в терміновому порядку зроблять конкретні кроки за рішенням цієї проблеми.

Висновки. Проведені дослідження показали необхідність визначення поняття «дитячий майданчик» як самостійної наукової та юридичної одиниці. Виокремлено мезоскладові культурного ландшафту. Виявлено, що для нашої держави поняття дитячий майданчик ще не визначено на правовому та

організаційному рівнях, і практично не висвітлено в науковій літературі.

Доведено, що дитячий майданчик є видом культурного ландшафту урбосистем. Визначено поняття «улаштований дитячий культурний ландшафт». Наголошено, що дитячі майданчики, як важлива складова географічного середовища, потребують визначення на місцях та юридичного закріплення їх правового статусу. Пропонується звернути увагу на розробку вимог до утримання та контролю за станом дитячих майданчиків, законодавчо прописати відповідальність громадян та юридичних осіб за порушення їх стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурний ландшафт: теорія і практика. Збірник наукових праць / за редакцією Г. І. Денисика. – Вінниця: ПП «ГД Едельвейс і К», 2010 – 204 с.
2. Некос А. Н. Культурний ландшафт: географічний та правовий аспекти / А. Н. Некос, В. В. Мірошніченко // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – Х., 2011. – № 1-2. – С. 69-73.
3. ГОСТ Р 52169-2003: Оборудование детских игровых площадок. Безопасность конструкции и методы испытаний. Общие требования.
4. Правила благоустрою території міста Харкова. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://old.city.kharkov.ua/ru/document/pravila-blagoustroyu-teritoriyi-mista-harkova-2401.html>
5. Робочі провідні настанови щодо втілення у життя Конвенції про всесвітню спадщину. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://whc.unesco.org/en/list>
6. Ajzen, I. (2002). Perceived Behavioral Control, Self-Efficacy, Locus of Control, and the Theory of Planned Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 665-683.
7. National Program for Playground Safety. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.playgroundsafety.org>

Надійшла до редколегії 28.10.2011